

*kloni's galra doreghe jnditotta.
Lujza Magda*

Magyar Néprajzi Atlasz I., II., III. /Atlas der ungerischen
Volkskultur/ Budapest, 1987, Akadémia Kiadó, 1-22o térképlap

A háborút követő időszakban létrejöttek Európában azok az atlaszokkal kapcsolatos néprajzi központok, melyek összefüggtek a nemzetek közeledése és specifikumaik keresése törekvéseivel, s céljuk volt olyan nemzeti atlaszmunkák létrehozása, melyek széleskörű kutatásokon alapultak. A kölcsönös tájékozottságot nemcsak a személyes látogatások biztosították, de az Európa Ethnológiai Atlaszán végzett közös munka is, amely az UNESCO melletti DIEF keretén belül működött és kétévenként más-más központban tartotta összejeövetelét. A népi kultúra térbeni kutatása általános elvei alapján, a né nyelvészeti atlaszok ~~általános~~ tapasztalataira támaszkodva úgy, mint a tudomány hazai hagyományaival szoros kapcsolatban, állandósultak az atlaszmunkák egyes módszerei. Ezeket, a szó tágabb értelmében, két csoportra oszthatjuk. Egyrészt az egységes kérdőívek alapján összeállított adatok kiindulópontjává lett a politikai határral elhatárolt területeken / pl. a régebbi néprajzi atlaszokból a svájci, az újabbakból a szovjet, a jugoszláv, az osztrák néprajzi atlaszok/; másrészt a kutatások az etnó-citásra támaszkodtak^k; ez azt jelenti, hogy nemzetiségi hovatartozás alapján folytak a kutatások az illető ország határain kívül is /pl. néprajzi atlaszok Svédországban és Németországban/.

A Magyar Néprajzi Atlasz /a továbbiakban MNA/ munkáját Barabás J. átgondolt koncepciója alapján kezdte meg a 20. század 50-es éveinek végén./Kérdőívek I-IV., Budapest, 1958.-Barabás J./

Kartográfiai módszer a néprajzban. Budapest, 1963./.

A munka legfőképp az atlasz etnikailag koncipiált kutatópontjaira támaszkodott. Barabás J. körül szerkesztő bizottság jött létre: Diószegi V., Gunda B., Morvay J. és Szolnoky L., kik a 20. század 50-es és 60-as évei magyar néprajztudomány előkelő képviselői voltak. A kutatást válogatott, a fejlődést meghatározó jelenségeket tartalmazó, egységes kérdőívek alapján végezték a szakemberek majd két évtizedig Magyarország területén, de Csehszlovákiában /és D-Szlovákiában ~~itt~~ több mint 30 kutatóhelyen/, Kárpát-Ukrajnában, Jugoszláviában és Ausztria területén is.

1987-ben Budapesten az Akadémia Kiadó gondozásában megjelent a MNA első három kötete 220 térképlappal, ezek a következő témaköröket tartalmazták: településforrások, földművelés, gabonatermesztés, burgonyatermesztés, szőlészet, állattartás, állathivogatók, szállítás. A térképlapokon az alábbi szerzők dolgoztak: Barabás J., Füzes E., Hegyi I., Morvay J., Paládi-Kovács A., Szolnoky L.. A térképlapok nem csak a fárasztó terepmunka eredményeiről és azok hitelesítéséről tanúskodnak, de mindazon szakemberek élettapasztalatairól is, akik a témakör kiválasztásában és összeállításában részt vállaltak. Többségüknél ez azt jelenti, hogy produktív éveik nagy részét e atlaszmunkálatoknak szentelték. Mindezt épp a Szlovák Néprajzi Atlasz /SZNA/ munkálatai alapján bátorodunk állítani, amelynek kezdetie a Magyar Tudományos Akadémia nagyvonalúságának

köszönhető, konkrétan a Néprajzi Kutató Csoportnak és Barabás J. tudományos szerkesztőnek. A tapasztalatok átadásában valóban e két testvérakadémia kooperációja mutatkozott meg, munkahelyeikkel és szakembereikkel egyetemben. Ahogyan már említettük, az egyes európai néprajzi központok a népi kultúra térbeni követése általános alapelveit a hazai tudomány hagyományai alapján formálták meg. Ennek következtében a SZNA fő alapelve más alapokra épült, mint a MNA koncepciója. Tudniillik a területi koncepcióból indul ki. Ez azt jelenti, hogy a SZNA-ban nemcsak a szlovák helységeket /~~főként azokat, melyeket Szlovákia területén~~
összesen 180/, de 37 magyart /főként azokat, melyeket Szlovákia területén a MNA is figyelembe vett/, továbbá 17 ruszin-ukránt, 4 goralt és 3 egykori német települést is vizsgáltak. A két atlasz között további eltérés abban van, hogy a mezőgazdasági munkáktól és az azon nyugvó kulturális jelenségektől eltérően / melyet a MNA előtérbe helyezett/ nagy figyelmet szentelt a kézművességre és a folklorizmus egyes kiemelt formáira is. E különbségeket azért említjük, mert a szemléletmód e sokrétűsége olyan alaptérképek kiválasztásához vezetett bennünket, melyek a nemzetközi kartográfiai és geográfiai szempontok alapján készültek és lehetőséget nyújtanak Közép-Európa széleskörű összehasonlításához. A MNA publikált térképlapjai első harmadának alapján nehéz az oly fontos és tartalmas munka egészét megítélni, mint amilyen a Magyar Néprajzi Atlasz lesz. a teljes ~~publikált anyag~~ anyag publikálása után. ~~xxxx~~ Mégis úgy véljük az alapján az eszmei szándék alapján, melyet Barabás munkája magába foglal és a 220 kinyomtatott térképlap alapján, hogy bizonyos végkövetkeztetést levonhatunk.

A publikált térképek gyűjteménye Magyarország és a határos szlovák, kárpát-ukrán, román, jugoszláv és osztrák területek népi kultúrájának regionális tagolódására mutat rá a mezőgazdasági munkák alapján, mely a Magyar-Alföld kultúrájának meghatározója volt a múltban. Azonban Barabás J. 1963-ban publikált elvi állásfoglalásában a népi kultúra fejlődését és térbeni tagolódását meghatározó más fontos kérdésekről is beszélt. Megemlíti itt a természeti adottságokat, a városhoz, a társadalmi fejlődéshez, a nemzetiségi és a vallási megoszláshoz való viszonyt; szó van itt a népi kultúra fejlődésének mindazon kérdéseiről, melyek összefüggnek a jelenségek formai és funkcionális változásaival, a közösségi tudattal, a közösség passzív vagy aktív létrejöttével, az egyéniség feladatával, a jelenségek datálásával és a helyi terminológiával. E problémák egy részét a térképek áttekintik /főleg a fejlődést, a működést, a tipológiát, a technológiát/. A fontos kérdések egy része, melyről Barabás az említett tervezetben beszél és amely bennünket a SZNA munkálataiban a nemzetközi geográfiai és kartográfiai elvek választásához vezetett, itt hiányzik. Vonatkozik ez pl. olyan alap- vagy segédanyagokra /átvilágítás/, melyeket az Atlas der schweizerischen Volkskunde igénybe vesz. Ezek közé tartozik a mai államhatárok szemléletes kijelölése és Közép-Európa adminisztratív történeti és mai tagolása, a folyók, a fő- és megyevárosok megnevezései, hegységek jelölése, a vizsgált térség történeti és mai etnikai és vallási összetétele, mint ahogy a mértékek, a délkörök, a párhuzamos vonalak érthetőbb beiktatása,

melyek alapján a térképlapokat megszerkesztették.

Minden részletesség és a nem könnyű térbeni és lokális orientáltság ellenére a MNA egy sor olyan probléma létezésére hívja fel a figyelmet, mely Magyarország és Szlovákia népi kultúrájának fejlődésével és jellegével kapcsolatos, s amely megoldását ^{csak} egy további néprajzi néprajzi együttműködés hivatott biztosítani. Ugy hisszük e kérdéskör része ~~magya~~ választ adni olyan jelenségekre, melyek a három zónán belül egyaránt előfordulnak / a Dunán innen, a Duna és a Tisza közén, Kárpátok keleti részén/, és párhuzamaik Szlovákiában is megtalálhatók /Ny-, Közép- és Kelet-Szlovákiában/. Régészek, történészek és néprajzosok történeti szondái egyaránt azt mutatják, hogy a tagoltság nemcsak a különböző természeti adottságok függvénye, de az utóbbi száz év betelepítésével, a munka jellegével és a felgyorsult gazdasági fejlődés irányával is összefügg. Összetettebbek azok a kérdések, melyeket a MNA a peremrégiók bizonyos jelenségeinek térbeni előfordulásával kapcsolatban felvet, és amelyek egész Dél-Szlovákia fejlődésével összefüggnek. A fejlődés bonyolultságát egyetlen etnikum alapján nem lehet megoldani, ^{csupán} de a természeti mutatók alapján sem, tekintetbe kell venni az ~~1918~~ 1918 előtti összfejlődési tendenciákat is. Mindnekelőtt pedig az agrárvárosok és e régió egész területének nemzetiségi, vallási és társadalmi sokszínűségén kell elgondolkodni. Az etatizmus kérdései, a kulturális fejlődés regionáltsága ma nemcsak a néprajzkutatókat foglalkoztatja, de megjelennek mindezek a magyar és a szlovák művészettörténészek eszmei és materiálisan átdolgozott nézeteiben is a gótika és a reneszánsz képzőművészetének

problémamegoldásánál.

A Magyar Néprajzi Atlaszban és a Szlovák Néprajzi Atlaszban felmerülő problematika jelzi, hogy az összetettebb kérdéskör megoldásánál elkerülhetetlen a történeti összehasonlító néprajz útjára lépni, mellőzve minden kifogást, amely a múltban munkánkat fékezte és jegyezte. Elengedhetetlen elgondoljodni a Kárpátok alatti és a Duna-menti síkság népeinek nemcsak specifikus kultúrája felett, de rámutatni arra is, ami e népek kultúráját összekötötte és köti össze ma is, továbbá arra, mivel járultak hozzá Közép-Európa specifikus kultúrájának kialakulásához.

Soná Kováčevićová

Szlovák Tudományos Akadémia

Néprajzi Intézete

Bratislava

A SZNA tudományos szerkesztője